

Századfordulós Balaton

A keszthelyi Balatoni Múzeum munkatársainak felvételei az OSZK Történeti Fénykép- és Interjútárában

A nyári szünidő közeledtével menetrend-szerűen felbukkan a Balaton-téma: akár nyaralási tervekben vagy ajánlatokban, akár a várható vízminőség miatti aggodalom keretében, de bizonyos mennyiségű „balaton” nélkül nem telhet el a magyarországi nyár. Ez évtizedek, több generáció óta így van, jóllehet az, hogy milyen is a Balaton, mit társítunk hozzá és mit várunk tőle, sok változáson ment keresztül az idők során. A Balaton és környéke módszeres „feltárásának” korai időszakából, az 1900–1910 körüli évekből egy különleges, hetven tételt számláló negatívsorozatot őriz az OSZK Történeti Fénykép- és Interjútára. Vannak köztük, amelyek magát a vízfelületet, a hullámzást ábrázolják; másokon vitorlások, valamint a Baross-gózhajó láthatók; de jelentős mennyiségű fénykép foglalkozik a halászzattal is. Ezeken kívül a Balaton-környéki pásztorkodás különféle helyszíneit és szereplőit, a betakarítás pillanatait, birkafürdetést, szüreti mulatságot is láthatunk a felvételeken. Végül pedig településekről, épületekről – láthatóan népszerűsítő, illusztrációs céllal – készült képek is szerepelnek a sorozatban; egy-egy képen pedig még a mai értelemben vett fürdőző, illetve csónakázó nyaralókkal is találkozhatunk.

Magának a tónak mint pihenő- és fürdőhelynek felfedezése már az 1860-as években megkezdődött, de a tájegységnek különböző – földrajztudományi, néprajzi, idegenforgalmi – szempontok szerinti megközelítése a századforduló táján indult meg tervszerű és szakszerű módon.

Ennek a pragmatikus feltárásnak és népszerűsítésnek az 1898-ban három fővel megalakult Balatoni Múzeum egyik munkatársa, Sági János néprajztudós, író-újságíró, telekkönyvvezető volt az egyik fő alakja, aki a felvételek egy részét készítette

is. Néprajzi és információgyűjtő útjain a múzeum másik munkatársa, Csák Árpád kísérte 1899 és 1902 között; ők ketten ásatásokat is végeztek néhány Balaton-környéki településen. Talán már az anyaggyűjtő bejárások során elkészült a fénykép-felvételek egy része. Sági János újság-cikkekben, néprajzi közleményekben, valamint balatoni útikönyveiben publikálta a gyűjtőutak során szerzett tudását az 1900-as évek legelején, amelyek közül a legelső, és egyben átfogó munkája A Balaton írásban és képen (1902 és későbbi kiadások); 1905-ben pedig Néprajzi kincseink gyűjtése címmel jelentetett meg széles látókörű kalauzt. Ugyancsak ő volt az, aki 1902-ben kezdeményezte, hogy a francia Pathé cég filmet forgasson a befagyott Balatonon folytatott jégihalászatról. A kor ismeretterjesztő lehetőségeinek teljes spektrumát igyekezett kihasználni, így az Uránia Tudományos Színház számára 160 diaképből és 15 mozgóképes betétből állított össze egész estés előadást Szalay Sándorral együtt, amely 1903 és 1918 (!) között végig műsoron volt.

Ezek ismeretében kérte fel őt Malonyay Dezső A magyar nép művészete című néprajzi kézikönyv-sorozatára 3. kötetének elkészítésére. Az 1911-ben a balatonvidéki magyar pásztornép művészete címen 1911-ben megjelent könyv rengeteg illusztrációt tartalmaz, fényképeket és grafikát egyaránt. Számos kompozíció az OSZK Fényképtárában levő negatívnak valamely változata. Nyilvánvaló tehát, hogy egy-egy témáról több felvétel is készült, és a kiadványhoz kiválogatták a legmegfelelőbbeket.

A gulyásokat, kanászokat megörökítő fényképek kifejezetten ehhez a munkához is készülhettek. A negatívak jelentős részén kisebb-nagyobb mértékű retussal, olykor egészen feltűnő rajzos kiegészítéssel, színezéssel találkozunk. Egyértelműen látszik, hogy publikációs célra készítették őket, és pedig nem csupán tudományos vagy ismeretterjesztő könyvekbe, hanem képeslapokhoz és más reklámkiadványokhoz is, másodlagosan felhasználva az eredeti képeket. Keszthelyen Mérei Ignác kiadó és nyomdatulajdonos – akivel Sági és munkatársai több téren is együttműködtek – valamint más kiadók is nagyszámú képeslapot jelentettek meg a felvételekből, mind monokróm, mind színezett változatban. A keszthelyi Balatoni Múzeum gyűjteményében számos ilyen képeslap található, de ugyanitt további negatívak, illetve nagyítások is vannak. Az itteni nyilvántartásból két további közreműködő, Hruska Gyula és Bojársky Dezső neve is ismeretes, így egyes felvételeknél bizonyítható, hogy ki működött még Sági mellett ezen a téren. Emellett a Néprajzi Múzeumban is őriznek ugyanehhez a nagy és gazdag anyaghoz tartozó emléket. A különböző közgyűjtemények kincsei tehát kiegészítik egymást, kutatásuk és bemutatásuk csak a teljes anyag ismeretében lehetséges igazán.

